

Stručni članak
doi:10.5937/NPDUNP1902134J
UDK: 821.111(73)-3.09"17/18"

SENTIMENTALNI ROMAN I TRANSFORMACIJA ULOGE ŽENA U POSTREVOLUCIONARNOJ AMERICI

Violeta Janjatović

Državni univerzitet u Novom Pazaru, Departman za filološke nauke

Iako je prerevolucionarni i revolucionarni period zabeležio značajnu književnu aktivnost u vidu pamfleta, političkih eseja, pesama, satira i drama udruženih u borbi za nezavisnost, mir koji je usledio potpisivanjem primirja u Parizu 1783. godine označio je i početak usmeravanja pažnje na neke druge sfere života. Žanr koji je u tom periodu doživeo najveći procvat bila je proza. Već u prvim godinama mlade republike počeli su da se pojavljuju romani iz pera američkih autora i to u početku kao direktna imitacija romana britanskih autora. Jedna od podvrsta koja je zabeležila veliku popularnost u tom ranom periodu i koja je u velikoj meri učestvovala u transformaciji uloge žena, bio je sentimentalni roman. Ovaj rad ima za cilj ispitivanje upravo te veze između razvoja i transformacije uloge žena i pojave prvih ženskih autora sentimentalnih romana: Suzane Rouson i Hane Vebster Foster, koje su insistirale na didaktičkoj funkciji njihovih dela i na značaju edukacije mladih devojaka i žena.

Ključne reči: roman, mlada republika, uloga žena, obrazovanje.

UVOD

U prvim godinama mlade republike, nakon izvojevanje političke nezavisnosti, sve češće se javljala potreba i za proglašenjem književne nezavisnosti. Broj časopisa i dnevnih novina je sve više rastao, a sve u želji da se izrodi nacionalna umetnost, nauka, književnost i jezik koji će u potpunosti biti američki i u skladu sa inovativnošću, radikalnim izrazom, tradicionalizmom, demokratijom i religijskim principima. Potreba za američkom književnošću zasnovana je umnogome i na romantičarskom senzibilitetu koji je insistirao na tome da se umetnost rađa iz duha naroda, iz snage njegove tradicije, jedinstvenosti njegovih institucija i njegove prošlosti. Amerika se mogla pohvaliti svim navedenim elementima, od novog društvenog osećaja pa sve do jedinstvenih i modernih političkih institucija. Istorija je sada pripadala novim Amerikancima, a oni su sve više tražili svoj novi izraz u umetnosti. Ipak, u tome su nailazili na brojne prepreke. Istorija za koju su do tada znali bila je većim delom istorija Evrope, a umetnička i književna dela su i dalje uvožena iz Engleske, Francuske, Nemačke i Italije i bila pod uticajem hrišćanstva i

neoklasicizma. Uprkos razvoju velikih kulturnih centara, poput Bostona, Filadelfije i Njujorka, London je i dalje držao mesto prvog kulturnog centra Evrope, ali i Novog sveta (Ruland & Bradbury, 1992, pp. 61-62). Rani američki romani su se mogli posmatrati kao *novi*, ali u isto vreme i kao *stari*, jer su teme koje su donosili uglavnom bile poznate iz već objavljivanih romana britanskih autora. Iako su romani bili prva američka književna vrsta koja je donosila profit, posao pisanja romana se u svom pivoju smatrao najmanje traženim poslom. Zbog ugledanja na književnu tradiciju Engleske i zbog činjenice da nije donosio neku značajniju zaradu, roman je bio književna forma u razvoju, sukobljen sa samim sobom (Egnal, 2013, p. 235).

1. Roman i mlada republika

Već krajem XVIII i početkom XIX veka mogla se uočiti jasna razlika i razdvajanje između mesta gde se živi i mesta gde se radi. U postrevolucionarnoj Americi sve više ljudi je radilo u gradovima, tako da je u prvih pedeset godina republike došlo do transformacije uloge domaćinstva od mesta proizvodnje hrane do mesta konzumiranja. Domaćinstvo je sve više identifikovano sa mestom odmora, sa slobodnim vremenom i sa mestom gde su uglavnom boravile žene. Muškarci su to mesto napuštali i odlazili u grad gde su radili preko dana, a njihove žene, supruge, majke i ćerke su ostajući kod kuće, imale više slobodnog vremena da se posvete zabavi. Sticajem takvih okolnosti, one su sve više vremena posvećivale čitanju. Romani su po prvi put imali kao glavne likove žene i govorili o nekim sferama koje su direktno uticale na njihov život, poput braka i udvaranja. Žene su sve češće bivale i autori ovih dela (Weyler, 2009, 3). Postrevolucionarno republikansko društvo je gajilo nepoverenje prema prozi upravo zbog njene prvobitne povezanosti sa ženama, čitateljicama, izbog toga što je proza bila nešto u čemu se uživalo individualno.

Prikazi seksualne nemoralnosti i evropskih običaja bili su takođe neki od razloga zbog kojih je postojao otpor prema ovoj književnoj vrsti. Timoti Dvajt je bio užasnut njenim društvenim i moralnim uticajem, dok ju je Noa Webster smatrao opasnom i govorio da vodi ka porocima. Zbog svih navedenih razloga, koji bi se mogli okarakterisati kao mešavina kalvinističkih i revolucionarnih sumnji, roman kao književna forma je nešto kasnije zaživeo u Americi (Gaul, 2009, 275). On nije doživeo svoj puni zamah sve do poslednje decenije XVIII veka, kada je pod uticajem revolucija u Americi i Francuskoj priroda oslobodilačke i sentimentalne strasti postala predmet detaljnijeg ispitivanja. Pa čak i tada su postojale sumnje i roman se sporije razvijao (Ruland & Bradbury, 1992, p. 83).

Prvi američki pisci proze su stvarali dela koja su bila popularno štivo, koje se dopadalo većini stanovništva. Pošto se u ovim delima uživalo samostalno i s obzirom na to da su bila zasnovana na ličnim ambicijama i željama, ona su doprinela smanjenju uticaja zajedničke javnosti i ohrabrivala samostalno viđenje sveta, koje je cvetalo pod demokratijom. Majkl Gilmore u svojoj studiji *Književnost revolucionarnog i ranog nacionalnog perioda (The Literature of the Revolutionary and Early National Periods)* tvrdi da su istraživači razvoja romana na američkom kontinentu počeli da povezuju roman sa srednjom klasom koja se sa njim najčešće identifikovala. Oni su zadržavanje nekih elemenata konzervatizma pripisivali trijumfu individualizma (Gilmore, 1994, pp. 620-621).

Roman i proza uopšte imaju dugu tradiciju i povezani su sa Bendžaminom Frenklinom (Benjamin Franklin), koji je ovoj književnoj vrsti prvi dao oblik. Oslanjanje na Frenklina svedoči o težnji romana da postane liberalna forma. Kao što je i sam Frenklin težio ostvarenju ličnih želja i ambicija naspram želja porodice i zastupao individualnost tako je i prvi američki roman težio ostvarenju nezavisnosti u književnom smislu. Frenklin je odbio da nastavi da se bavi očevim zanatom i otisnuo se zajedno sa svojim bratom u ostvarivanje sopstvenih planova i zamisli. To ga čini sličnim herojima ranih američkih romana. Poput likova iz sentimentalnih romana koji nas uvode u svoje priče upravo pobunom protiv roditeljskih saveta i želja, i Frenklin nas u *Autobiografiji* (*The Autobiography*) uvodi u svoju priču tako što odbacuje savete svog oca i odlučuje da se osloni na samog sebe. To što je postao nacionalna ikona opravdava individualizam i svih ostalih protagonista romana koji su predmet ove analize. (Lemay, 2006, p. 1:9).

Činjenica je da je Frenklin dobrim delom uspeo zahvaljujući štampi. Pošto je govor smatrao opasnim, on je kroz štampanu reč razvio oblik koji nije stavljao akcenat na direktnost i koji je umesto oklevanja, koje ponekada karakteriše govor, pružao direktan odgovor. Upravo se u tom segmentu Frenklinovog životnog iskustva uočava nešto što je bilo od neizmerne važnosti za žensko pismo. I sam Frenklin se prilikom objavljivanja u objavljivanju svoje prve serije eseja skrivao iza ženskog pseudonima „Tišina zlata vredi” (*Silence Dogood*). Ovaj pseudonim je upućivao na to da su žene u ranom kolonijalnom periodu bile društveno prihvatljive ukoliko nisu govorile bez da su bile pitane, tačnije ukoliko nisu mnogo govorile. Takvim pseudonimom je na neki način menjao savet koji je njime pružao—činio je dobro time što je govorio, ali ne licem u lice sa nekim, već na papiru. Time je ponudio obrazac mnogim ženama piscima da svoju nemogućnost učestvovanja u javnim govorima nadoknade izražavanjem svog mišljenja kroz pisanu reč i na taj način uticao na pojavljivanje velikog broja *drugih* glasova u ovom periodu (Lemay, 2006, p.1: 12).

Jedna, izuzetno važna karakteristika ranih američkih romana jeste njihova epistolarna forma. Naime, veliki broj romana je imao oblik pisama, koja su razmenjivali dvoje ili više ljudi. Na taj način su u razvoju priče učestvovali različiti glasovi, pa je ona predstavljala zajedničko delo svih njih. Kao takvo, ono se nije moglo dovesti u vezu sa individualizmom. Po svom jezičkom izrazu i formi ova književna vrsta je bila bliža republikanskim nego liberalnim i privatnim vrednostima XIX veka. Provincijalizam koji je karakterisao postrevolucionarnu kulturu doprinosa je potiskivanju individualnosti rane proze. Nekim modernim čitaocima rane američke proze uočljivije je njeno ugledanje na engleske pisce nego vernost istorijskim činjenicama. S obzirom na to da je nastajala u senci utvrđene književne tradicije, američka proza ranog perioda je često samo reprodukovala situacije, teme i likove engleskih prethodnika, iako su autori, nesigurni u sopstvene sposobnosti, često isticali da su njihova dela zasnovana na činjenicama, istini i nedavnim dešavanjima. Nijedna druga književna vrsta nije pokazala veću težnju da objektivno posmatra i zabeleži sve ono što se stvarno dešavalo (Gilmore, 1994, p. 623).

Popularnost romana u Engleskoj refletovala se na Ameriku uvozom knjiga sve do 1790. godine, kada su pisci američkog porekla počeli da pišu i samostalno objavljuju dela. Zakon o autorskim pravima i ekonomske poteškoće nisu nimalo

olakšale put prvim američkim piscima i uticali su na to da njihovi spisi nisu posmatrani kao deo privatnog vlasništva. Sve to je dalje uticalo i na prodaju knjiga, pa autori nisu više bili ni motivisani da dokazuju autorstvo. Na taj način se pisanje romana sve više udaljavalo od mogućnosti da postane profesija. Štaviše, štampanje knjiga je bilo veoma skupo u postrevolucionarnoj Americi, a sama cena u knjižarama je bila znatno viša od onoga što su mogli da priušte obični građani. Zbog Zakona o autorskim pravima strani autori su mogli biti objavljeni po znatno nižoj ceni, nanoseći veliku štetu američkim autorima. Jedna od autorki koja je pretrpela veliku štetu zbog navedene situacije jeste Suzana Rouson (Susannah Rowson), autorka romana *Šarlotin hram* (*Charlotte Temple*). Ovaj roman je prvo objavljen u Londonu 1791. godine, dve godine pre njenog dolaska u Ameriku. Stoga, ona nije bila zaštićena američkim Zakonom o autorskim pravima, pa se 1797. godine u Filadelfiji pojavilo izdanje ovog romana, pod promenjenim naslovom *Šarlota. Priča o istini* (*Charlotte. A Tale of Truth*). Posle ovog izdanja objavljujane su i brojna druga, u kojima su neka poglavlja brisana, neka dodavana, a da se, što je najvažnije, nigde nije pominjalo ime autora. Iako je Suzana Rouson mogla biti zadovoljna činjenicom da se njeno delo prodalo u više od pedeset hiljada primeraka, ona nije imala nikakvu zaradu od njega (Rowson, 1986).

2. Sentimentalni roman

Pod uticajem tradicija koje su izvršile uticaj na pisce američke proze, oni su počeli da stvaraju prve kratke priče i romane, a sentimentalni roman je bio jedna od najpopularnijih formi. Uobičajena tema ovih romana – zavođenje – svojom didaktičkom namenom donela je važne pouke o moralu, koje su prozu postepeno počele da čine prihvatljivom (Tennenhouse, 2006, p. 10). Ovi romani su podučavali mlade žene i njihove roditelje novim rodnim odnosima, kojisu pratili rast srednje klase u Evropi i Americi. Davanje saveta i prenošenje moralne pouke je tako postalo jedan od imperativa romana. Bez obzira na to, kritičari u početku nisu posmatrali autore kao mudre savetodavce, već kao one koji svojim delima zavode i izazivaju. Po mišljenju Tabite Tini (Tabitha Tenney), autori romana su prenosili lažne romantične ideje o ljubavi i mlade devojkje, nedovoljno obrazovane u oblastima umetnosti i književnosti, odvodili u propast. Interesantno je pomenuti da je i Tini bila autorka sentimentalnog romana *Ženski khotizam* (*Female Quixotism*), koji na satiričan način govori o posledicama čitanja romana. Međutim, kao što je to radila i većina drugih autora iz tog perioda, i ona je izuzimala svoj roman iz osude žanra i govorila o njegovoj posebnoj korisnosti. U uvodu ona ističe nadu da će čitateljke posmatranjem „štetnih posledica koje je pretrpela gospođica Šeldon, a koja je prethodno u svakom pogledu bila razumna, pametna i mila devojkja, izbeći nesreću koja ju je učinila omraženom i jadnom“ (Tenney, 1992, p. 3).¹

Među najglasnijim kritičarima sentimentalnog romana bili su pripadnici sveštenstva, koji su često osuđivali ova dela pod izgovorom da vode u propast jer stimulišu maštu i romantičarsku čežnju kod mladih žena. Ipak, nakon nekog vremena, i oni su priznali važnost i pogodnost ove forme za prenošenje moralnih pouka mladoj populaciji (Elliot, 2002, pp. 167-168).

Prvim američkim sentimentalnim romanom smatra se *Moć saosećajnosti* (*The Power of Sympathy*), koji je napisao Vilijam Hil Braun (William Hill Brown, 1894).

Namera autora ovog romana bila je da predstavi neke od uzroka i fatalne posledice zavoda, a ujedno i da promovise ideju humanosti. Glavni zaplet priče govori o čoveku koji, pošto sazna da je zaljubljen u svoju polusestru, izvršava samoubistvo. Drugi zaplet govori o beskrupuloznoj Lotariji, koji zloupotrebljava čast sestre svoje supruge. Njegova žrtva kasnije umire od trovanja. Iako su ove epizode opisane površno, njihovom analizom uočavaju se elementi protiv kojih su se moralisti oduvek borili i za koje su smatrali da raspiruju strasti i kvare ljude. S obzirom na činjenicu da je drugi zaplet bio zasnovan na istinitoj priči iz Bostona, Braun je bio primoran da povuče svoju knjigu iz prodaje (Spiller, 1953, p. 177).

Ubrzo nakon Bostona, i u Konektikatu i Njujorku su se čuli slični glasovi i lekcije koje su prenosili sentimentalni romani. Jedan od najpopularnijih je bio već pomenuti *Šarlotin hram*, koji govori o tragičnom iskustvu mlade engleske devojke koja odlazi u Njujork zbog bračne ponude, ali je tamo njen ljubavnik ostavlja, a ona umire na porođaju. Poput *Moći saosećajnosti* i ovo delo je zasnovano na istinitoj priči i govori o Šarloti Stenli, čiji posmrtni ostaci, prema legendi, leže u crkvi Sv. Trojstva (Rowson, 1986, p. xiv). Bilo zbog svojih karakteristika ljubavne priče ili zbog pružanja moralne pouke, ovaj roman je privukao milione čitalaca i doživeo veliki broj izdanja.

U Konektikatu se slična moralna pouka čula kroz glas Hane Foster (Hannah Foster), koja je 1797. godine objavila *Koketu (The Coquette)* (Foster, 1986). Priča govori o Elizabeti Vitman, ćerki upravnika koledža Jejl, koja je nepromišljeno poverovala gospodi za koje autorka spekulise da su Aron Bur i Pjerpont Edvards, sin Džonatana Edvardsa. I ona je, kao i junakinja prethodne priče, umrla na porođaju u jednoj taverni u Masačusetsu. Heroina ove priče je postala žrtva jednim delom zbog svoje taštine, a drugim zbog beskrupuloznosti pomenute gospode.

Šarlotin hram i *Koketa* svakako su dva najpopularnija rana američka romana. U njihovoj osnovi su priče koje predstavljaju kritiku ponašanja junakinja čije živote opisuju, a autorke čestim digresijama preuzimaju ulogu učitelja i daju važne lekcije potencijalnim mladim čitateljicama njihovih dela. Obe autorke upućuju na potrebu suzbijanja nedozvoljenih želja. Obraćajući se na taj način mogućim čitateljicama svog romana Rouson im poručuje:

Oh, moje drage devojke, samo zbog vas ovo pišem. Ne slušajte glas ljubavi, nekažnjen i bez roditeljskog odobrenja: budite sigurne da su dani romantike iza: nijedna devojka ne može pobeći od svojih sklonosti; kleknite zato svakog jutra i zatražite od nebesa da vas oslobodi od iskušenja, ili, ukoliko bi vam bilo drago da patite i da vam sude, molite se za snagu da se oduprete impulsu onih interesovanja koja su suprotstavljena propisanoj religiji i vrednostima. (Rowson, 1896, p. 29).²

Rousonova ohrabruje emotivno suzdržavanje mladih žena za koje piše, ali i neprestano poziva čitaoce da oplakuju Šarlotinu sudbinu. Čak i u delu romana koji govori o Šarlotinoj smrti ona upozorava da ljudi bez emocija ne bi trebalo da ga čitaju (Rowson, 1986, p.111). Ona slavi osećajnost žena i na taj način ih pomera ka centru zbivanja sa margina na kojima su se nalazile krajem XVIII i početkom XIX veka. Rousonova ističe da se sklonost ka snažnim emocijama i suzama oduvek

smatrala ženskom slabošću. Ipak, kako navodi, s obzirom na to da su suze „svete kapi ljudskosti“, one ne označavaju nečiji neuspeh (Rowson, 1986, p.65). Većina istraživača koji su se bavili ranim oblicima američkog romana, pa tako i *Šarlotinim hramom* kao jednim od njih, isticali su da su njihove glavne teme: osećanja, moć zavodjenja i njihova opasnost. Ipak, prema mišljenju Moren Tathil, vrhunac tragedije koji nastupa Šarlotinom smrću na porođaju pre svega dramatizuje Rousoninu sliku o američkom društvu (Tuthill, 2011, 69). Naime, nakon saznanja da je otac njenog još nerođenog deteta u vezi sa drugom, mladom ženom, Rousonova do detalja prikazuje Šarlotinu patnju, kao i to da se ona, nakon novonastale situacije, ne obraća društvu za utehu i pomoć, što bi bilo logično, već se, verovatno znajući da na njihovo saosećanje ne može računati, okreće samoj sebi. Tathil ne spori da je tema romana zavodjenje, ali zaključuje da žene u ovom romanu nisu prikazane kroz svoje veze sa muškarcima i onako kako ih muškarci vide, već onako kako one definišu same sebe naspram drugih žena, pa je *Šarlotin hram* priča ne toliko o patnji i osećanjima koliko o konfliktima koji se primećuju upravo u Šarlotinim nastojanjima da pomogne samoj sebi, sačuva i održi svoje zdravlje (Tuthill, 2011, 72). To je ujedno bilo i jedino na šta je u tom trenutku mogla da se sa sigurnošću osloni, jer je od stega, ograničenja, ali i zaštite roditelja pobjegla, a zaštitu supruga nikada nije dobila. Ona je bila nevidljiva drugima i s razlogom okrenuta samoj sebi. U tome je i ležao najveći konflikt unutar ne samo njenog bića već i bića drugih žena tog perioda, koje su pravno i zakonski bile vidljive i mogle da potvrde svoj identitet samo ukoliko su bile u porodici ili kasnije „pod koverturom“, kao udate žene.

Za razliku od Šarlote, Elizabeta u romanu *Koketa* nije lakoverna, već obrazovana žena srednjih godina, koja sanja o ženskoj emancipaciji u budućnosti. Kada njen verenik, kojeg je izabrao njen otac, umire, ona odlučuje da je vreme da počne sama da upravlja svojim životom. U tom periodu počinju da joj se udvaraju dvojica muškaraca. Jedan od njih, gospodin Bojer, pripadnik je sveštenstva i označava republikanske vrednosti prošlosti. Drugi je major Senford, bogataš, koji je ohrabruje da potraži uživanje i da mu se prepusti. Elizabeta ističe svoje pravo da bira između dvojice udvarača slušajući pritom sebe, a ne druge. Ona, takođe, naglašava nameru da se ne smiri dok ne ispuni sve svoje želje. Elizabeta zasigurno menja tradicionalnu ulogu žene kada kaže:

„Sa mesta na kojem sam bila zatočena i ograničena, neprikladno mojim godinama i sklonostima, upravo sam se otisnula u društvo. Moje srce kuca jako u iščekivanju svih zamišljenih radosti. Moja vedra mašta slika zavodljivim bojama draži mladosti i slobode kojima upravljaju vrline i nevinost. Želim da budem deo njih (Foster, 1986, p.29).³“

Zbog otvoreno pokazane želje za autonomijom, heroina ovog romana biva oštro kažnjena u nastavku priče. ona bira Senforda, koji odlučuje da se oženi drugom ženom, a ona postaje njegova ljubavnica. Na kraju Elizabeta umire potpuno sama u kafani koja nosi simbolično ime „Daleko od svih prijatelja“. Takvim epilogom, ali i kroz same likove, Fosterova zastupa stav da žene moraju živeti po principu poricanja sopstvenog postojanja, što je naročito važno ukoliko uzmemo u obzir da žene u to vreme nisu imale pravo glasa niti pravo odvojenog vlasništva nakon venčanja (Weyler, 2009, p. 3). Njena priča, stoga govori o velikom pritisku koji su osećale žene tokom XVIII veka da sačuvaju jedino što su imale, a to je bila njihova

reputacija. O tome svedoči i deo pisma koje je Elizabeta dobila od prijateljice Lusi Samner, a u kojem joj ona poručuje da:

Nijedna žena čiji je um neiskvaren ne može biti ravnodušna po pitanju svoje reputacije. To je neprocenjiv dragulj, čiji se gubitak nikada ne može nadoknaditi. Dok je čuvamo, ona nam pruža svesni mir uma i osigurava poštovanje i uvažavanje svih oko nas (Foster, 1986. p. 133).⁴

Koketa i priča o sudbini Elizabete Vitman takođe takođe je i upozorenje modernoj porodici i predstavlja kritiku njenih slabosti u očuvanju morala. Elizabetin pad kao posledica prevelike slobode može se pripisati i neuspehu njene porodice da ispuni svoju dužnost. Promena koja se u međuvremenu dogodila od dogovorenih brakova do brakova iz ljubavi, imala je za posledicu to da roditelji više nisu nadgledali odluke svoje dece. Tome u prilog govori i činjenica da je Elizabeta upražnjavala polne odnose sa Senfordom u sopstvenoj kući, nimalo se ne plašeći kritike svoje majke. Slična situacija je bila i sa roditeljima Senfordove supruge. I oni se u početku nisu slagali sa njenom odlukom da se uda za Senforda, ali, znajući da su svoju ćerku odgajali bez ograničenja i kritika, brzo su prihvatili njen izbor, plašeći se da je ne naljute. Fosterova je time želela da prikaže modernu porodicu kao potpuno poraženu i da joj vrati tradicionalnu ulogu koju je imala u sklapanju brakova dece. Na taj način, ona svojim romanom šalje antiindividualističku poruku, koji je u kontrastu sa njenom otvorenošću prema sopstvenim željama. Elizabetino insistiranje na tome da prati sopstvene želje dovodi do njenog tragičnog završetka. Na kraju, iako Fosterova upozorava na opasnost emocionalne neuravnoteženosti, njen roman daje podstrek intelektualnoj slobodi žena. Ona je očekivala od čitateljki romana da svaka za sebe donese zaključak i formira mišljenje o Elizabetinoj sudbini. Na taj način je želela da pokaže da žene moraju samostalno donositi odluke i da ne smeju biti isključene ni iz jednog segmenta javne sfere (Tennenhouse, 2006, 12).

Potreba za ponovnim sagledavanjem američke književnosti, koja se javila poslednjih decenija XX veka, iznedrila je veliki broj studija i kritičkih osvrta koje su sa margina u kanon američke književnosti uvrstile mnoge glasove koji su prethodno zanemareni. Među njima su bili i glasovi prvih ženskih prozai pisaca. Jedan od kritičkih pravaca koji se smatra najzaslužnijim za upliv novih glasova i za preispitivanje istorije, kulture i književnosti, te preplitanje teksta i konteksta ranog američkog perioda jeste novi istorizam. Ketij Dejvidson u svojoj studiji *Život i vreme Šarlotinog hrama: Biografija knjige (The Life and Times of Charlotte Temple: A Biography of a Book)*, primenjujući upravo novoistorijski pristup na tumačenje rane američke književnosti, govori o različitim pitanjima koje ovakav pristup pokreće, a naročito o onim koja govore o uticaju pismenosti i kulture štampe na ljudski život, karakteristike književnog tržišta, pitanja pola, status britanske književnosti u Americi, kao i odnos romana prema društvu i vlasti. Preplićući tekst Rousoninog romana sa kontekstom perioda na koji se odnosi, Dejvidson pruža čitaocima mogućnost za jedno novo sagledavanje i čitanje već poznate priče. Priča o petnaestogodišnjoj devojci koju zavodi britanski vojnik i koja beži za njim u Ameriku za vreme rata, da bi tamo bila ostavljena i tragično završila svoj život, iznova podseća čitaoca na to da je njihova uloga podjednako važna, kao i da će, čitajući o tragičnoj sudbini mlade devojke, izbeći greške koje je ona napravila. Ketij

Dejvidson nam pomaže da ponovnim čitanjem *Šarlotinog hrama* shvatimo da je Rousonova u više navrata govorila o vezi između pismenosti čitalaca i načina na koji će oni kanalisati svoju seksualnost. U uvodu Dejvidson ukratko razmatra i ostale romane ovog ranog perioda. Čitajući *Koketu*, posmatramo pripovedanje Hane Foster zasnovano na istinitoj priči o Elizabeti Vitman, o tome kako je zavedena, kako je pobjegla i umrla na porođaju, a sve to kao komentar da žene u tom periodu nisu imale druge, bolje mogućnosti (Davidson, 1989, pp.157-179). Razmatrajući pitanje da li su ih imale ili nisu odgovor je pokušala da pruži Šeli Jarenski (Shelly Jarenski) u svojoj studiji *Glas učiteljice: Žensko obrazovanje u romanu o zavođenju i kao roman o zavođenju* (*The Voice of the Preceptress: Female Education in and as the Seduction Novel*). Ona tvrdi da se u sentimentalnim romanima dve pomenute autorke naziru kontradiktorni stavovi prema obrazovanju žena. One su, kako time navodi, predstavljale obrazovanje u isto vreme i kao vrlinu i kao manu, i time pokazale tenziju koju su osećale mnogobrojne žene u postrevolucionarnoj Americi, jer su istovremeno pokušavale da se obrazuju, ali i bile sputavane u tome (Jarenski, 2004, p. 60). Ove autorke su pisale i objavljivale samo pedeset godina pre otvaranja prvog koledža za žene, pa su njihova dela ujedno i svedočanstva o tome kako su debate o važnosti formalnog obrazovanja, ali i onog koje se ogledalo u čitanju romana i književnih dela uopšte, uticale na institucionalizaciju ženskog obrazovanja. Razvojem mlade republike sve veći akcenat se stavlja na obrazovanje stanovništva, a to je bez sumnje brzo dovelo i do potrebe za obrazovanjem žena. Mnogi autori, pre svega muškarci, sasvim su negirali važnost obrazovanja žena, jer su smatrali da su njihove prevashodne uloge bile uloge supruga i majki. Oni su čak tvrdili da bi ih obrazovanje učinilo nepodobnim za ispunjavanje te važne društvene funkcije (Jarenski, 2004, p. 62). Uporedo je rastao i pritisak, koji je donekle poticao i od religioznog puritanskog društva koje je isticalo važnost svakodnevnog čitanja Biblije, da se ženama obezbedi bar osnovno obrazovanje. Uz možda i nesvesnu pomoć, koju su puritanci pružili zarad sopstvenih ciljeva, rođena je jedna nova uloga žena. Bila je to uloga *republikanske majke*, žene koja pruža moralnu podršku svom suprugu, dok on svojim učešćem u politici utiče na razvoj mlade nacije. Drugi zadatak *republikanske majke* odnosio se na njen uticaj na obrazovanje dece. Važno je istaći da je jednu od prvih ženskih akademija osnovala upravo Suzana Rouson i to šest godina nakon objavljivanja *Šarlotinog hrama*. „Akademija za mlade dame“ (Young Ladies Academy) radila je punih dvadeset pet godina, a Rouson je preko nje postala poznata širom zemlje, uz to i kao autorka brojnih knjiga i priručnika za žene (Rust, 2008, p.55). Ipak, bilo je i onih žena koje su i pored svog učešća u osnivanju ženskih koledža i fakulteta, ukazivale na to da žene nikada ne treba da zaborave svoje prirodom predodređene uloge. Možda je nekima izgledalo da su ovakvim izjavama ispoljavale istu onu konzervativnost prisutnu u stavovima autora iz redova muškaraca. Ipak, pažljivijim sagledavanjem zaključuje se da je pozadina tih stavova bila pozitivna. One su bile svesne toga da je strah od obrazovanja žena prisutan u društvu, ali i da će žene nakon stečenog obrazovanja imati ograničene opcije. Prihvatanjem tog straha i ograničenja, ove žene su pronašle mudriji put ka borbi za neophodnost i važnost obrazovanja žena u mladoj republici (Jarenski, 2004, 62).

I *Koketa* i *Šarlotin hram* ilustruju strah društva od ženskog obrazovanja. Jasno je da ni Šarlota, ni Elizabeta ne bi bile na meti zavodnika da nisu bile obrazovane. U *Šarlotinom hramu* svakodnevni život u internatu čini mogućim svaki aspekt

zavođenja. U *Koketi*, s druge strane, strah od obrazovanja nije toliko očigledan, jer je Elizabeta starija od Šarlote. Ipak, njeno obrazovanje i inteligencija se dovode u vezu sa privlačnošću koju muškarci prema njoj osećaju, ali i sa njenim mišljenjem o

njima. Ipak, bez obzira na to što je strah od obrazovanja prisutan i očigledan, obe autorke mu se suprotstavljaju i nudesvojim junakinjama razne mogućnosti da ga prevaziđu (Ruland & Bradbury, 1992, pp. 61-62).

ZAKLJUČAK

Iako su romani koji su bili predmet ovog istraživanja povremeno veoma didaktički, uzimajući u obzir da su ovakve moralne lekcije mogle biti prenete i nekom drugom proznom formom, uočava se jasna namera njihovih autora da budu više romanopisci, a manje moralisti. Kvalitet ovih romana nije naročito visok, mesto radnje gotovo da je zanemareno, a dijalog je oskudan. Ipak, oba romana, *Koketa* u svojoj potpunosti, a *Šarlotin hram* u svojoj dirljivosti, čine ova dela značajnim glasovima vremena u kojem su nastala.

Kako ističe Majkl Vorner (Michael Warner) u svojoj studiji *Pisma republike* (*The Letters of the Republic*), romani se obično posmatraju kao po svojoj prirodi odvojeni od javne sfere i osmišljeni za privatno čitanje i razmišljanje. Iako po njegovim rečima postoje dobri razlozi za takav pogled, on se ne može primeniti na rane američke romane, uključujući i sentimentalni roman, jer oni u sebi nose značajan politički i kulturni kontekst mlade republike. Bez obzira na to što svi romani pre romana Džejmsa Ferimora Kupera, posmatrani iz ugla književne kritike, imaju nedostatke usled svoje didaktičke namene, Vorner ističe da oni ipak poseduju značajnu vrednost koja se može bolje sagledati ukoliko ih posmatramo kroz prizmu republikanske javne sfere. Ovi romani eksplicitno govore o problemima rane republike, među kojima se bez sumnje ističe i važnost obrazovanja žena i njihova transformacija od tradicionalnih uloga do uloga *republikanskih majki* (Warner, 1994, p.151).

* U radu je prikazan deo rezultata autorkine doktorske disertacije pod nazivom *Novoistorijska tumačenja američke književnosti ustavno-revolucionarnog perioda*, koja je odbranjena na Filološkom fakultetu u Beogradu, 05.07.2013. godine, str. 252-261.

Reference

- Brown, W. H. (1894). *The Power of Sympathy, or The Triumph of Nature. Founded in Truth*. Boston: Isaiah Thomas and Co.
- Davidson, C. N. (1989). The Life and Times of Charlotte Temple: A Biography of a Book. In C. N. Davidson (Ed.), *Reading in America* (pp. 157-179). Baltimore and London: John Hopkins University Press.
- Egnal, M. (2013). Evolution of the Novel in The United States: The Statistical Evidence. *Social Science History*, 37 (2), 234-254. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/24573933>.
- Elliot, E. (2002). *The Cambridge Introduction to Early American Literature*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Foster, H. (1986). *The Coquette*. C. N. Davidson (Ed.). New York and Oxford: Oxford University Press.

- Gaul, T. S. (2009). Recovering Recovery: Early American Women and Legacy's Future. *Legacy*, 26 (2), 262-283. doi: 10.1353/leg.0.0076
- Gilmore, M. T. (1994). The Literature of the Revolutionary and Early National Periods. In S. Bercovitch (Ed.), *The Cambridge History of American Literature, Vol. I, 1590-1820* (pp. 539-676). Cambridge: Cambridge University Press.
- Jarenski, S. (2004). The Voice of the Preceptress: Female Education in and as the Seduction Novel. *The Journal of Midwest Modern Language Association*, 37 (1), 59-68. doi: 10.2307/1315378
- Lemay, J. A. L. (2006). *The Life of Benjamin Franklin*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Rowson, S. (1986). *Charlotte Temple*, C. N. Davidson (Ed.). New York and Oxford: Oxford University Press.
- Ruland, R., Bradbury, M. (1992). *From Puritanism to Postmodernism: A History of American Literature*. New York: Penguin Books.
- Rust, M. (2008). *Prodigal Daughters: Susanna Rowson's Early American Women*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Spiller, R. (1953). *Literary History of the United States*. New York: Macmillan.
- Tennenhouse, L. (2006). Is there an Early American Novel? Novel: A Forum on Fiction. *The Early American Novel*, 40 (1/2), 5-17. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/40267682>
- Tenney, T. (1992). *Female Quixotism*. J. Nienkamp (Ed.). A. Collins, New York and Oxford: Oxford University Press.
- Tuthill, M. (2011). A Medical Examination of Charlotte Temple: Critiquing the Female Healing Community in Susanna Rowson's America. *Legacy*, 28 (1), 69-89. doi: 10.5250/legacy.28.1.0069
- Warner, M. (1990). *The Letters of the Republic: Publication and Public Sphere in Eighteenth-Century America*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Weyler, K. A. (2009). Marriage, Coverture, and the Companionate Ideal in the Coquette and Dorval. *Legacy*, 26 (1), 1-25. doi: 10.1353/leg.0.0061.

*Primljeno 28. jul 2019. godine,
nakon revizije,
prihvaćeno za publikovanje 18. septembra 2019.
Elektronska verzija objavljena 1. oktobra 2019.*

Violeta M. Janjatović (rođ. Vesić) radi kao docent na studijskom programu Engleski jezik i književnost, Departman za filološke nauke, Državni univerzitet u Novom Pazaru. Učesnica je brojnih konferencija i naučnih skupova. Autor je više radova objavljenih u domaćim i stranim časopisima. Oblast naučnog interesovanja: angloamerička književnost i kultura.

SENTIMENTAL NOVEL AND TRANSFORMATION OF THE ROLE OF WOMEN IN POST-REVOLUTIONARY AMERICA

Although the pre-revolutionary and revolutionary period recorded significant literary activity in the form of pamphlets, political essays, poems, satires and dramas united in the struggle for independence, the peace that followed the treaty in Paris in 1783 marked the beginning of directing attention to some other spheres of life. The genre that experienced the greatest flourishing in that period was prose. Already in

the first years of the early republic, American authors began to publish novels, initially as a direct imitation of the novels of British authors. One of the subgenres that recorded great popularity in that early period, and which largely participated in transforming the role of women, was a sentimental novel. This paper critically examines precisely this relationship between the development and transformation of the role of women and the emergence of the first female authors of sentimental novels: Susanna Rowson and Hannah Webster Foster, who insisted on the didactic function of their work and on the importance of educating young girls and women.

Keywords: a novel, early republic, the role of women, education

¹ Prevod svih citata sa engleskog: Janjatovic M. Violeta. "...baneful effects on Miss Sheldon, who was in every other respect, a sensible, judicious, and amiable girl, you may avoid the disgraces and disasters that so long rendered her despicable and miserable."

² "Oh my dear girls—for to such only am I writing—listen not to the voice of love, unless sanctioned by paternal approbation: be assured, it is now past the days of romance: no woman can be run away with contrary to her own inclination: then kneel down each morning, and request kind heaven to keep you free from temptation, or, should it please to suffer you to be tried, pray for fortitude to resist the impulse of inclination when it runs counter to the precepts of religion and virtue."

³ "From a scene of constraint and confinement, ill suited to my years and inclination, I have just launched into society. My heart beats high in expectation of its fancied joys. My sanguine imagination paints, in alluring colors, the charms of youth and freedom, regulated by virtue and innocence. Of these I wish to partake."

⁴ "No female, whose mind is uncorrupted, can be indifferent to reputation. It is an inestimable jewel, the loss of which can never be repaired. While retained, it affords conscious peace to our own minds, and ensures the esteem and respect of all around us."